

Ә.Б. Күзембаева*, Б.М. Балаубаева, М. Абдуали

*Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
(E-mail: asiya.kuzembayeva@mail.ru; binur77@mail.ru; mado_97@inbox.ru)*

Еуропалық одақтың Орталық Азияға арналған жаңа стратегиясы: нормативті күштен орнықтылыққа ауысу

Жаңа стратегия орнықтылықты, өркендеуді және аймақтық ынтымақтастықты ілгерілетуге жаңа мән береді. Орнықтылық осы стратегияның негізгі хабарламасы ретінде пайда болды. Орнықтылық мемлекеттер мен қоғамдардың реформа жасау қабілеті ретінде қабылданады, сол арқылы ішкі және сыртқы дағдарысқа қарсы тұра алады. Орнықтылық жоғарыдан төменге қарай либералды әлемнің институттарын құру дискурсынан төменнен жоғары қарай әлеуетті арттыруды қолдау көзқарасына ауысуды білдіреді. Бұл тұрғыда дайын шешімдерден гөрі тұрақтылық жергілікті ресурстар мен тәжірибені қайта бағыттап, осылайша ынтымақтастық үшін жаңа негіз қалайды. Мақалада Еуропалық одақтың Орталық Азияға ұсынған жаңа ынтымақтастық үлгісі айтылған. Еуропалық одақтың Орталық Азияға қатысты жаңа стратегиясының қабылдануы ЕО-ның Орталық Азиядағы болмысын арттыруға тырысып жатқандығын көрсетеді. Нормалар мен құндылықтарды қайтадан алға тартумен қатар, ЕО-ның өзінің Орталық Азиядағы негізгі саяси, экономикалық және қауіпсіздік мүдделерін нақты шараларды ұсына отырып алға жылжыту ниетін білдіруде. ЕО осы соңғы мақсатқа қол жеткізуде Орталық Азияның демократиялық және экономикалық тұрғыдан дамуымен байланыстырады. Бұл демократия, адам құқықтары мен заңдылықты ұзақ мерзімді тұрақтылық пен қауіпсіздікке қол жеткізудің басты құрамдас бөлігі ретінде қарастырады және бұл ЕО-ның сыртқы саясатының нормативтік сипаты сабақтастығының дәлелі.

Кілт сөздер: Орталық Азия, Еуропалық одақ, орнықтылық, нормативті күш, стратегия, демократия.

Кіріспе

Бүгінгі таңда Еуропалық одақ біртіндеп біртұтас актор ретінде ортақ сыртқы саясатты жүргізе бастады. ЕО-ның сыртқы саясат стратегиясы жаһандық сипатқа ие және бұл стратегияда Азия тұтастай алғанда маңызды орын алады. Бұл тұрғыда ЕО-ның Орталық Азиядағы саясаты айрықша назар аудартады. Еуропалық одақ жақында ғана аймақта белсенділік таныта бастады, содан бері оның мақсаттары мен Орталық Азия мемлекеттерімен ықпалдасу әдістері өзгеріске ұшырады.

ЕО үшін Орталық Азия елдерімен әріптестік қатынастарды дамытудың маңыздылығы келесідей факторлармен айқындалады:

- аймақтың ЕО елдерінің энергия тасымалдаушылар импорты көлеміндегі елеулі үлесі;
- Еуропа үшін аймақ елдері өнімді өткізудің жаңа нарықтары ретінде маңызды болып табылады;
- аймақтың Еуропа мен Азия түйісінде стратегиялық географиялық орналасуы ЕО мен Орталық Азия елдерінің көлік және инфрақұрылым саласындағы мүдделерінің тоғысуын негіздейді;
- ЕО-ның аймақтық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде мүдделі болуы. Ауған факторы бұл тұрғыда ең маңызды болып табылады. ЕО үшін Орталық Азия елдерін Ауғанстанды тұрақтандыру процесіне белсенді қатыстыру маңызды.

Орталық Азия елдері мен ЕО арасындағы ынтымақтастық өзінің дамуында бірнеше кезеңдерден өтті. Егер 1990 жылдары сауда, энергетика, инвестициялар, демократиялық институттарды дамыту сияқты салаларға басымдық берілсе, 2001 жылдан кейін қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелері де айрықша орын ала бастады. Орталық Азия елдері 2003 жылы қабылданған ЕО-ның қауіпсіздік стратегиясында атап өтілген болатын, алайда, тек 2007 жылы қабылданған стратегияда ғана аймаққа қатысты ЕО-ға мүше елдерінің ортақ сыртқы саяси стратегиялық желісі бекітілген болатын. Содан бері Орталық Азия мен Еуропа арасындағы қатынастар айтарлықтай жандана бастады және жоғары деңгейдегі кездесулердің қарқыны жоғары болды.

Стратегия энергетика, терроризмге қарсы күрес, шекараны қорғау, білім беру, заңнама мен құқықты дамыту, адам құқықтарын қорғау сияқты салалардағы ынтымақтастықты жалпы аймақтық

*Хат-хабарларға арналған автор. E-mail: asiya.kuzembayeva@mail.ru (Ә.Б. Күзембаева)

және екіжақты деңгейде дамытуды көздеді. ЕО-мен ынтымақтастық Орталық Азия мемлекеттеріне аймақтық және ішкі саяси мәселелерді шешуге көмектесті [1]. Мазмұны бойынша ЕО білім беру, инвестициялар, экология, су проблемалары, қауіп-қатерлермен күрес секілді біздің алдымызда тұрған проблемаларды ескерді деп айтуға болады. Өзін «нормаларды таратушы» актор ретінде қарастыратын Еуропалық одақ демократиялық құндылықтарды ілгерілету ынтымақтастықты дамытудың қажетті шарты екендігіне баса назар аударады. ЕО-ның батыс саяси мәдениетінің өлшемдеріне негізделген демократиялық құндылықтарды ендіру әрекеттері аймақ елдерінің әлеуметтік-экономикалық дамуының және саяси құрылымының, тарихи-мәдени және дәстүрлерінің ерекшеліктерін жеткілікті деңгейде түсінбеуімен сипатталады. Брюссель осы аймақ елдерінің саяси өміріне тек белгілі бір ықпал ету деңгейімен қанағаттанып, өзінің нормативтік күшінің шектеулерін мойындауға мәжбүр болды. Сондықтан 2019 жылы ЕО өз стратегиясын қайта жаңартты. Жаңа стратегия орнықтылықты, өркендеуді және аймақтық ынтымақтастықты ілгерілетуге жаңа мән береді. Орнықтылық осы стратегияның негізгі хабарламасы ретінде пайда болды. Орнықтылық мемлекеттер мен қоғамдардың реформа жасау қабілеті ретінде қабылданады, сол арқылы ішкі және сыртқы дағдарысқа қарсы тұра алады. Орнықтылық жоғарыдан төменге қарай либералды әлемнің институттарын құру дискурсынан төменнен жоғары қарай әлеуетті арттыруды қолдау көзқарасына ауысуды білдіреді [2]. Бұл тұрғыда дайын шешімдерден гөрі тұрақтылық жергілікті ресурстар мен тәжірибені қайта бағыттайды, осылайша ынтымақтастық үшін жаңа негіз қалайды. Мақалада Еуропалық одақтың Орталық Азияға ұсынған жаңа ынтымақтастық үлгісі таныстырылған және оның қабылдануымен еуропалық саясаткерлердің көзқарасы қалай өзгертіндігі және ЕО-ның аймақтағы әрекеттері Ресей мен Қытайдың ұстанымдарымен қалай байланысты болатындығына сараптама жасалған.

Әдістеме

Зерттеудің теориялық негізін халықаралық қатынастар теориясының неолиберализм парадигмасы құрайды. Неолиберализм парадигмасы Еуропалық одақтың құндылықтарға бағытталған көзқарасты дамытуға қатысты талпынысын түсіндіруге мүмкіндік береді. ЕО мен Орталық Азия елдерінің арасындағы қарым-қатынастардың мәні мен рөлін, даму қарқынын жан-жақты қарастыруға мүмкіндік туғызған аналитикалық тәсілді кеңінен пайдаланылды. Деңгейлік-секторлық тәсіл ЕО-ның Орталық Азияға арналған стратегиясында көрсетілген ықпалдастықтың әртүрлі салалардағы дамуын және ерекшелігін кешенді түрде зерттеуге, сондай-ақ, жаңа үрдістерді айқындауға мүмкіндік берді. Факторлық талдау әдісі Еуропалық одақтың, Еуропа елдерінің, аймақтағы аймақтық және жаһандық акторлардың сыртқы саясатын зерттеу үшін қолданылды. Авторлар өз жұмысында жалпы ғылыми және саяси талдау әдістерін, атап айтқанда, ЕО-ның ресми құжаттарын, еуропалық саяси қайраткерлердің сөйлеген сөздері мен мәлімдемелерін зерделеу үшін сапалы контент-талдау әдістерін қолданды.

Пікірсапан

Еуропалық одақтың сыртқы саясатына арналған академиялық зерттеулерде Еуропалық одақ пен оның саясаты «нормативтік күш», яғни әскери құралдарға емес, ең алдымен құндылыққа сүйенетін актор ретінде қарастырылады. Осы тұжырымдаманың негізін қалаушы И.Маннерстің айтуынша, Еуропалық одақтың нормативтік күші идеялар мен пікірлердің көмегімен құрылады және халықаралық қатынастардың басқа қатысушыларының көзқарасында «норма» туралы идеяларды қалыптастыруға қабілетті [3]. И.Маннерс ЕО-ның бүгінде неге осындай күшке айналғанын бірнеше себептермен түсіндіреді. Бірінші себеп ретінде ЕО-ның ерекше тарихи тәжірибесін атайды, атап айтқанда мемлекеттер арасындағы өткен ғасырлардағы соғыстар мен негізінен Еуропа аумағында өрбіген дүниежүзілік соғыстар мұрасы. Екіншіден, бұл ЕО-ның саяси құрылымының ерекше аралас сипаты, яғни одақ органдарының сыртқы саясат саласында өкілеттіктерді шектейтін мемлекетаралық және ұлтүсті қатынастар жүйесі. Дәстүрлі құралдарды пайдаланудағы шектеулер Брюссельді ықпал етудің баламалы құралдарын іздеуге итермеледі. Үшінші себеп ретінде И. Маннерс Еуропалық одақтың саяси-құқықтық табиғатын, яғни барлық негіз құраушы құжаттарда бекітілген нормаларды атайды. Осы шарттардың ерекше сипатына байланысты ЕО мәнін «жоғарыдан» тұжырымдау қажеттігі туындағандықтан, ортақ құндылықтар барлық мүше-мемлекеттерде шоғырланды: ЕО өзгелерге үлгі болу арқылы өзінің нормативтік күшін нығайтуда [4].

Нормативтік күш тұжырымдамасын енгізу кезеңі еуропалық интеграцияның белсенді дамуымен және халықаралық жүйенің тұрақтылығымен байланысты еді. 2000 жылдардың басында ол азаматтық (жұмсақ) күш тұжырымдамасын толықтыра отырып, жүзеге асырылды.

2016 жылғы Жаһандық стратегиясында ЕО орнықтылық тұжырымдамасын ұсынады, онда актордың «жұмсақ» күші ынталандырушы және кеңес беруші рөлінде жүзеге асырылу қарастырылған [5]. Еуропалық одақтың Жаһандық стратегиясына сәйкес орнықтылықтың артуы қоғамның тұрақтылығына және бейімділігіне ықпал етеді. Стратегия шынымен де орнықтылықты демократиямен байланыстырады: «орнықты қоғамның негізі орнықты мемлекеттің құрамдас бөлігі болып табылатын демократиямен, институттарға деген сеніммен және тұрақты дамумен байланысты» [6]. Орнықтылықтың трансформациялық үдеріс ретінде либералды стратегиямен тығыз байланысты екендігі анық. Осылайша, бұл ЕО-ның құқықтық тәртіп пен заңдылыққа негізделген тиімді басқаруды, демократияландыруды, модернизациялауды, еркін нарықты және т.б. сол сияқты жалпыға ортақ либералды құндылықтар туралы дискурсты жалғастыруда [7]. Сонымен қатар орнықтылық жаңа парадигма ретінде халықаралық қатынастарға анағұрлым прагматикалық көзқараспен қарауды көздейді. Еуропалық одақ құрылымдарының орнықтылық риторикасына жүгінуінің негізгі себептерінің бірі болып Еуропаның өз дәстүрлі құндылықтары аясындағы нормативті-сыртқы саяси платформасы және қазіргі кездегі қауіп-қатерлер сипатының өзгеруіне байланысты маңыздылығы артып келе жатқан күш көрсету ресурстары мен геосаяси факторлар арасындағы теңгерілімді сақтау қажеттілігі атап көрсетіледі. ЕО-ның Жаһандық стратегиясына сәйкес, бұл тек «жан-жақты ілгерілеуді» ғана емес, сонымен қатар еуропалық құндылықтар мен институттарды қорғауды болжайтын «принципиалды прагматизм» ұстанымын білдіреді [8]. Теориялық тұрғыдан алғанда, принципиалды прагматизм — жалпыадамзаттық құндылықтарды ескере отырып, прагматикалық көзқарасты ұстануды білдіреді. Бұндай прагматизм халықаралық қатынастар теориясы түсінігіндегі реализм немесе неореализм теорияларынан шығатын стратегия емес екенін ескеру маңызды. Бұл жалпыадамзаттық құндылықтарға қол жеткізуде реализм компонентін қосуды, басқаша айтқанда, «либералды идеялардың утопиялық құрауышынан бас тартуды немесе «европалық realpolitik» саясатын жүргізуді білдіреді [9]. Мұндай принципиалды прагматизм нормалар мәселесін күштер мен мүдделер алға жылжыған кезде ғана қозғауға болатындығын мойындайды [9].

Жалпы алғанда, орнықтылық пен нормативтік күштің арасындағы айырмашылық аталған интеграциялық бірлестіктің әріптес елдерге өз құндылықтарын шынайылықты ескере отырып, таратуымен айқындалады. Орнықтылық ЕО құндылықтарды кез келген тәсілмен тарату және практикалық ынтымақтастықты дамыту бойынша мүше-мемлекеттері арасында орын алған қарама-қайшылықты еңсеруге мүмкіндік берді [10]. Кейбір сарапшылардың пікірінше, ЕО-ның орнықтылық стратегиясы арқылы мақсатты түрде серіктестердің трансформациясын өзге жолмен ынталандыруда [11].

Сонымен, либералды нормативтік күштің идеялары және мақсаты оның жаңа көзқарасында толығымен сақталған деуге болады. Жаңа көзқарастың ең маңызды айырмашылығы құндылықтарды тарату әдістерінде жатыр. Осыған байланысты кем дегенде үш аспектіге назар аудару қажет. Біріншіден, осы үдерістің нәтижесі үшін бар жауапкершілікті, оның ішінде өзгерістер ауыртпалығын, сәтсіздіктерді серіктес елдердің өздеріне жүктейді. ЕО өзгерістер бағыты мен ілгерілеушілік жылдамдығына баға береді, яғни тәлімгер әрі әріптес рөлін ғана ойнайды. Екіншіден, ЕО-ның орнықтылықты ынталандыру үдерісі технократиялық сипатқа ие. Бұл ЕО мен басқа халықаралық ұйымдар арасындағы үйлесімді қатынасты күшейтуге бағытталған. Үшіншіден, орнықтылық тұжырымдамасы төменнен жоғары қарай көзқарасты, яғни ынтымақтастықтың негіз құраушы бөлшегі ретінде азаматтық қоғамды қарастырады. Егер бұрын басты назар үкіметаралық диалогқа бөлінсе, енді ЕО құжаттарында мемлекеттермен, қоғамдық институттармен өзара әрекеттестікке бірдей назар аударыла бастады. Шын мәнінде Брюссель серіктес елдердің үкіметтерін демократияландыруға, жауапкершілікке халықаралық диалог арқылы ғана емес, сонымен қатар өз үкіметтерін тәртіпке келтіре алатын неолибералды азаматтарды қолдау арқылы шақыруға тырысуда [12].

2019 жылы Орталық Азияға арналған ЕО-ның жаңа стратегия бұған дәлел бола алады. Бір қарағанда, Еуропалық одақтың Орталық Азияға қатысты жаңа стратегиялық көзқарасы 2007 жылғы стратегиядан айтарлықтай ерекшеленбейтін сияқты көрінуі мүмкін, алайда ЕО-ның қазіргі мүдделері тұрғысынан неғұрлым мұқият талдау айырмашылықтардың маңызды екенін көрсетеді. Бұл құжат ЕО-ның Орталық Азия елдерімен қарым-қатынасты жаңа деңгейге шығару ниетін көрсетеді [13].

Стратегия жан-жақты ынтымақтастықты көздейді. Аймақтағы әрбір елдің даму ерекшелігін ескере отырып, ЕО тұрақтылық, өркендеу және ынтымақтастықты дамыту мақсатында Орталық Азия елдерімен екі және көпжақты ынтымақтастықты тереңдетуге ұмтылады. Сонымен қатар, ЕО Ауғанстандағы бейбітшілікке жәрдемдесу мақсатында Орталық Азия серіктестерімен ынтымақтастықты жандандыруға ұмтылады.

Жаңа стратегияда аймақтың орнықты және өзара байланысты экономикалық және саяси кеңістік ретінде дербес дамуына бағытталған ынтымақтастықтың мынадай бағыттары көзделген:

- ✓ Орнықтылық үшін серіктестік
- ✓ Өркендеу жолындағы серіктестік
- ✓ Бірлескен жұмысты жақсарту

Стратегияда ауқымды көлемге қарамастан, осы үш бағыт бойынша ынтымақтастықтың нақты нысандары белгіленген.

Орнықтылық үшін серіктестік аясында ЕО Орталық Азия елдерімен бірге әлеуметтік-экономикалық және қауіпсіздік проблемаларын шешуде ынтымақтасу және аймақ елдерінің реформалар жүргізу қабілеттілігін арттыру көзделген. Бұл ретте ЕО демократияны, адам құқықтары мен құқық үстемдігін ілгерілетуге жәрдемдесетін болады, климат жөніндегі Париж міндеттемелерін орындау және аймақтағы экологиялық проблемаларды шешу жөніндегі ынтымақтастықты жандандыратын болады.

Жеке тармақ шекаралық бақылау, көші-қон және ұтқырлық саласындағы ынтымақтастықты нығайтуға, сондай-ақ қауіпсіздік саласындағы жалпы проблемаларды шешуге арналған. Реформа мен басқаруды, аралас қауіптерді және су мен қауіпсіздік арасындағы байланысты қоса алғанда қауіпсіздік саласының күн тәртібінде тұрған мәселелер бойынша практикалық ынтымақтастықты нығайту мақсатында ЕО қауіпсіздік және терроризмге қарсы күрес жөніндегі сарапшы лауазымын құрды [14].

Аймақтық қауіпсіздік мәселелерінің ішінде Ауғанстаннан есірткі трафиінің өсуіне қарсы күрес саласындағы ынтымақтастықты жалғастыру көзделді. ЕО киберқауіпсіздік және гибридіті қауіптермен күрес саласында жинаған тәжірибесімен, білімімен бөлісуге дайын.

Стратегия Орталық Азиядағы трансұлттық қатерлердің алдын алу және оған қарсы тұру үшін ЕҚЫҰ-мен ынтымақтастық пен өзара әрекеттесуді жандандыруды көздейді.

Өркендеу жолындағы серіктестік төзімді және ашық инвестициялық ахуал мен бәсекеге қабілетті жеке секторға ықпал етеді. Мұнда жастарға баса назарын аудара отырып, біліктілікті арттыру, зерттеу және инновация саласындағы серіктестіктерді нығайту айқындалған. Құжатта ЕО Орталық Азия елдерінде реформалар мен экономикалық жаңғырту үдерісін жалғастыруға мүдделі жетекші донор және серіктес, жоғары сапалы инвестициялар мен заманауи технологиялар көзі ретінде қарастырылуы мүмкін екендігі атап көрсетілген.

ЕО Орталық Азия экономикалық дамудың және экономиканы әртарапандырудың жаңа үлгілеріне мұқтаж екеніне сенімді. Атап айтқанда, жеке секторды дамыту, инвестициялық ахуалды жақсарту, теңсіздікті азайту және жасыл және қалдықсыз экономикаға көшуді жеделдету басымдықтар ретінде көрсетілген. Осыған байланысты стратегияда бірқатар нақты бастамалар да бар. Осылайша, еуропалық комиссия аймақ елдерінде еуропалық сауда палаталарын құруға үлес қоса отырып, Орталық Азиядағы шағын және орта бизнеске көмек көрсетуді жоспарлап отыр.

Орталық Азия елдері арасындағы аймақтық ынтымақтастықты дамыту — ЕО жаңа стратегиясының тағы бір мақсаты болып табылады. Аймақішілік және аймақаралық сауда мен инвестицияларды дамыту бөлімінде ЕО аймақ елдері арасындағы аймақтық ынтымақтастықты кеңейтуге және олардың әлемдік сауда жүйесіне интеграциялануына ықпалдасатындығын көрсетті. Еуропалық одақ Орталық Азия аймағы елдерінің ықпалдастығы бәсекелестіктен гөрі белгілі бір ережелерге негізделген ынтымақтастықтың туындауына өз мүдделілігін білдіруде. Брюссель аймақ елдері осындай ынтымақтастықтың нысандарын өздері таңдайтынын және ЕО өзінің тәжірибесіне сүйене отырып, тек бұл үдерістерге қолдау көрсететіндігін атап өтті.

Осы бағыттың бір тармағы — тұрақты байланысты ілгерілету (тұрақты байланысқа жәрдемдесу). Осы саладағы нақты бастамаларға келсек, олардың ішінде энергетика саласындағы екіжақты диалогтарды күшейту, жаңартылатын энергия көздері саласына инвестицияларды тарту атап көрсетілген. Еуропалық бизнес аймақтағы сауда қатынастарын жаңа деңгейге шығару жолында ЕО мен Орталық Азия арасындағы көлік дәліздерінің дамуын ілгерілетуді көздеп отыр. Еуропа үшін Орталық Азияның транзиттік әлеуеті аса маңызды, өйткені болашақта ол оны ірі сауда серіктесі

Қытаймен байланыстыра алады. Ал Орталық Азия елдерінің өздері әлемдік нарыққа шығуын жеңілдететін кез келген жаңа жобаларды ынта-жігермен қабылдауға дайын.

Орталық Азия елдерімен бірлескен жұмысты жетілдіру серіктестік архитектурасын нығайтуды, саяси диалогты күшейтуді және азаматтық қоғамның қатысуы үшін кеңістікті ашуды қамтиды. Бұл ретте ЕО аймақ пен оның азаматтары үшін серіктестіктің артықшылықтарын көрсету үшін «қоғамдық дипломатияны» күшейтеді. Басқаша айтқанда, еуропалықтар Орталық Азия елдерінде ақпараттық науқанды күшейтеді. ЕО мұндай жұмысты әлеуметтік желілер және басқа «жаңа коммуникациялық технологиялар» арқылы жүзеге асыруға ниетті.

Сонымен ЕО аймақтағы өзінің мүмкіндіктерін қайта бағалауда. ЕО-ның аймаққа қатысты стратегиясы Қытай мен Ресейдің көзқарасымен тоғысуда. Бірақ бұл проблемаларды еңсеруге болады. Бұл тұрғыда болса, ЕО «еуропалық стандарттармен» келістірілген, ережеге негізделген және басқа акторлармен өзара әрекеттесуді күшейтегін аймақтық ынтымақтастықтың түрін алға тартуда. ЕО аймақтағы бәсекелестікте өзінің басты артықшылығы саналатын жұмсақ күш құралдарын қолдануға үміттенеді.

Еуропалық одақтың өкілдері ЕО-ның аймақтағы қызметі саяси және геосаяси мақсаттармен айқындалмайтындығын, бәсекелесуші актор болғысы келмейтіндігін, керісінше, аймақ үшін сенімді және адал серіктес болуға ниетті екендігін атап өтеді [15]. ЕО барлық мүдделі мемлекеттермен, оның ішінде Қытай мен Ресеймен, аймақ мемлекеттерінің меншігі мен егемендігін құрметтей отырып, ынтымақтастық пен бірлескен іс-қимылдарға шақыруда.

Еуропалықтар өздерінің Орталық Азиядағы мүмкіндіктерінің шектеулі екендігін мойындағанымен, бұл аймақтағы неғұрлым белсенді еуропалық саясат Ресей, Қытай және АҚШ сияқты аймақтағы негізгі акторлардың арасындағы қатынастарға айтарлықтай геосаяси өзгерістер әкеледі.

Америка Құрама Штаттары, бір жағынан, Еуропамен бәсекелестікке түсе алады, ал екінші жағынан, энергетика саласындағы еуропалық саясатты қолдай отырып, Ресейдің ұстанымдарын әлсіретуі мүмкін және Еуропада американдық жеткізушілер үшін жаңа жол ашады.

Орталық Азиядағы саясаттың негізгі бағыттарын айқындап қойған және экономикалық ықпалдастығын күшейткен Қытай үшін аймақтағы Еуропа секілді тағы бір актордың белсенділігі үлкен қауіп төндірмейді, керісінше, еуропалықтардың аймақтық қауіпсіздікті нығайту және инфрақұрылым мен көлік жолдарын дамыту ниеттері Бейжіңнің сыртқы саяси мақсаттарына сай келеді.

Ресейлік сарапшылардың пікірінше, Орталық Азиядағы Еуропалық саясат Ресейдің энергетикалық нарықтардағы ұстанымдарын әлсіретіп қана қоймай, сонымен бірге Мәскеудің аймақтағы саяси және идеологиялық ықпалын біртіндеп әлсіретуі мүмкін. Ресей Орталық Азиядағы маңызды ойыншы болғанымен, ЕО-ның аймақтағы саясаты қазіргі таңда Қытай саясатымен үйлеседі [16].

Орталық Азия елдері мен ЕО арасындағы ынтымақтастықты одан әрі дамыту үшін кедергі болатын факторларды атап өткен жөн:

– ЕО пен оның құрылымдарының Орталық Азиядағы түрлі жобалар бойынша шешімдерінің баяу қабылдануы. Сондықтан ЕО-ның Орталық Азия елдеріндегі қазіргі проблемаларға қатысты баяу әрекеті және оның аймақтағы қатысуының «байқалмауы»;

– құрамындағы акторлардың әр түрлілігі ЕО-ның әлсіздігі әрі қуатына жатқызуға болады. Олар жаңа бастамаларды біртұтас актор ретінде алға жылжыта алады. Сонымен қатар, құрамындағы мемлекеттер әртүрлі салаларға жауапты. Бұл оған қосымша туындатуымен бірге маневр жасауға мүмкіндік бар;

– Еуропалық одақ пен Еуропа елдерінің аймақтағы басқа акторлардан артта қалуы. Демек, еуропалық саясат Ресей, Қытай және АҚШ сияқты елдердің икемді саясатымен салыстырғанда әлсіз.

ЕО белсенді түрде әрекет жасау саясатына көшуі керек. Енді бұл шаралар әрдайым нақты жағдайларға ғана бейімделмей, стратегиялық сипатта болуы керек. Сарапшылар Еуропалық одақтың әлемнің басқа жетекші акторлары АҚШ және Қытаймен бірге сауда жасау үшін трансқұрлықтық көлік маршруттарын жетілдіру бойынша бірлесіп жұмыс жасауы қажеттігіне назар аударады. Жаңа трансқұрлықтық жолдар ынтымақтастық пен байланыстарға жаңа серпін беруі керек. Бұған Батыс Еуропа — Батыс Қытай көлік дәлізі жақсы мысал бола алады.

Орталық Азия мен Еуропалық одақ елдері өзара қарым-қатынаста мәдениет пен білім саласында нығайта түсетінін ұмытпаған жөн. Еуропалық одақтың Орталық Азиядағы білім беру бастамалары

Қазақстанды Болон процесінің нормаларына жақындату үшін сәтті жұмыс істейтін бағдарламалар (TEMPUS, Erasmus және т.б.) шеңберінен шығуы керек. Еуропалық комиссия білім беру мен ғылыми зерттеулер саласындағы кең ауқымды ынтымақтастықты дамытуға тек стипендиялар мен жеке гранттарды ұсынумен шектелмей, еуропалық университеттердің қатысуын жеңілдетеді.

Екі тарап та Ауғанстанның болашақ дамуына жоғары қызығушылық танытуда. Сондықтан ЕО пен Орталық Азия арасындағы кездесулердің және аймақтық диалог бағдарламаларының тиісті форматтарына Ауғанстанды тарту, аймақтық жобаларды қолдау басымдықтардың бірі болып табылады. Осы бағытта WOMCA және CADAP бағдарламалары аясындағы ынтымақтастық кеңейеді деп күтілуде.

ЕО-мен ынтымақтастықты одан әрі дамыту мақсатында келесідей ұсыныстар жасауға болады:

– қазақстандық институционалдық-құқықтық базаны, энергетикалық саланың нормативтік-құқықтық секторын, адам құқықтарын қорғаудың құқықтық тетіктерін жетілдіруде еуропалық тәжірибені пайдалану қажет;

– киберқауіпсіздік саласында еуропалық елдермен ынтымақтастықты жандандыру, қауіпсіз сумен қамтамасыз ету бойынша «ЕО-ның су бастамасы» шеңберіндегі диалогты жалғастыру қажет;

– ЕО өзінің стратегиясын басқа халықаралық акторлармен, атап айтқанда, НАТО және ЕҚЫҰ-мен тығыз үйлестіреді.

Қорытынды

Еуропалық одақ өзін Орталық Азияның тұрақты, нормаларды құрметтейтін және өзара байланысқан аймаққа айналуына мүдделі болып отырған сенімді серіктес ретінде көрсеткісі келеді. ЕО-ның жаңа стратегиясы «Орталық Азиямен мықты, заманауи және жан-жақты серіктестік» құруға бағытталған. Жаңа стратегиядағы «орнықтылық», негізінен, дәстүрлі түрде қалыптасқан демократияны, адам құқықтарын, заңның үстемдігін және тиімді басқаруды дамытуға арналған қағидаттарға басымдық берілген.

Еуропалық одақтың Орталық Азияға қатысты жаңа стратегиясының қабылдануы ЕО-ның Орталық Азиядағы болмысын арттыруға тырысып жатқандығын көрсетеді. Нормалар мен құндылықтарды қайтадан алға тартумен қатар, ЕО-ның өзінің Орталық Азиядағы негізгі саяси, экономикалық және қауіпсіздік мүдделерін нақты шараларды ұсына отырып алға жылжыту ниетін білдіреді.

ЕО-ның Орталық Азияға арналған стратегиясында қауіпсіздік пен тұрақтылыққа басымдық берілген. ЕО осы соңғы мақсатқа қол жеткізуде Орталық Азияның демократиялық және экономикалық тұрғыдан дамуымен байланыстырады. Бұл демократия, адам құқықтары мен заңдылықты ұзақ мерзімді тұрақтылық пен қауіпсіздікке қол жеткізудің басты құрамдас бөлігі ретінде қарастырады және бұл ЕО-ның сыртқы саясатының нормативтік сипаты сабақтастығының дәлелі. Демек, ЕО білім беру мен жастарды қолдау саясатына инвестиция салу, аймақтық ынтымақтастық және экономикалық модернизация сияқты салаларда өзінің жағымды жақтарын нығайтатын болады деген сөз.

Қазақстан Еуропалық одақтың аймаққа деген қызығушылығының артуын ескере отырып, өзінің қуатты әріптесіне бағытталған ықпал етудің түрлі құралдары мен әдістерін пайдалануы тиіс. Еуропа елдерінде адам құқықтары мен негізгі бостандықтарды сақтау және қорғау бойынша айтарлықтай тәжірибе жинақталған. ЕО-мен ынтымақтастықты тереңдеті отырып, Қазақстан адам құқықтарын қорғаудың құқықтық тетіктерінің үлгілерін зерттей алады, оларды өзінің құқықтық ортасына енгізе алады. Еуропа елдерімен технологиялық ынтымақтастықты жандандыру мақсатында Қазақстан көлік коммуникациялары, энергетика, қоршаған ортаны қорғау және денсаулық сақтау салаларында, сондай-ақ шағын және орта бизнесті дамыту мәселелерінде еуропалық озық технологияларды пайдалануда ынтымақтастық мәселелерін талқылауға бастамашылық ете алады. Қазақстан мен Орталық Азияның басқа да елдері үшін жанартылатын энергия көздерінің еуропалық тәжірибесін зерделеу маңызды.

Пайдаланған әдебиеттер

1 The EU and Central Asia: Strategy for New Partnership. Council of the European Union, Brussels, 31 May 2007. Retrieved from https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/st_10113_2007_init_en.pdf.

2 Chandler D. International statebuilding and the ideology of resilience // *Politics*. — 2013. — 33 (4). — P. 276–286.

- 3 Manners, I. The Normative Ethics of the European Union / I. Manners // International Affairs. — 2008. № 84 (1). — P. 45.
- 4 Manners, I. Normative Power Europe: A Response to Thomas Diez / I. Manners // Millennium — Journal of International Studies. — 2006. № 35. — P. 178.
- 5 Jonathan J. Varieties of Resilience: Studies in Governmentality. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. — P. 135.
- 6 Schmidt J. Intuitively neoliberal? Towards a critical understanding of resilience governance // European journal of international relations. — 2015. — 21 (2). — P. 416.
- 7 Joseph J. Governing through Failure and Denial: The New Resilience Agenda // Millennium. Journal of International Studies. 2016. Vol. 44. No. 3. P. 370–390.
- 8 A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. June, 2016. Retrieved from https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf.
- 9 Biscop S. The EU global strategy: realpolitik with European characteristics // Security policy brief. — 2016. — no. 75, June. Brussels: Egmont — The Royal Institute for International Relations. — P.1–2.
- 10 Snyder J., Vinjamuri L. Principled pragmatism and the logic of consequences // International Theory. 2012. Vol. 4. No. 3. P. 438.
- 11 Павлова Е. Нормативная сила: теория и современная практика России и ЕС / Е. Павлова, Т. Романова // Полис. — 2017. — № 1. — С. 162–176.
- 12 Juncos A.E. Resilience as the new EU foreign policy paradigm: a pragmatist turn? // European Security. 2016. Vol. 26. No. 1. P. 13.
- 13 Joseph J. Resilience as embedded neoliberalism: a governmentality approach // Resilience. 2013. Vol.1.No. 1. P. 47.
- 14 Joint Communication to the European Parliament and the Council the EU and Central Asia: New Opportunities for a Stronger Partnership. Brussels, 15.5.2019 Join (2019) 9 final. Retrieved from https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/joint_communication_the_eu_and_central_asia_new_opportunities_for_a_stronger_partnership.pdf.
- 15 ЕС собирается усилить свое присутствие в ЦА, чтобы содействовать борьбе с вызовами, которые стоят перед регионом [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://kursiv.kz/news/politika/2019-12/es-sobiraetsya-usilit-svoe-prisutstvie-v-centralnoy-azii>.
- 16 Сидоров И. Стратегия ЕС в Центральной Азии — 2019: цели, задачи и перспективы / И. Сидоров. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://vpoanalytics.com/2017/07/26/strategiya-es-v-tsentralnoj-azii-2019-tseli-zadachi-i-perspektivy/>.

А.Б. Кузембаева, Б.М. Балаубаева, М. Абдуали

Новая стратегия Европейского союза для Центральной Азии: от нормативной силы к стрессоустойчивости

Новая стратегия придает особое значение содействию стабильности, процветанию и региональному сотрудничеству. Стрессоустойчивость стала ключевым посылом этой стратегии. Она определяется как способность государств и обществ реформироваться, а также противостоять внутренним и внешним кризисам. Стрессоустойчивость означает переход от дискурса построения либеральных институтов «сверху вниз» к поддержке наращивания потенциала «снизу вверх». Вместо готовых решений предложено перенаправить в нужное русло местные ресурсы и опыт, тем самым закладывая новую основу для сотрудничества. В статье представлена новая модель сотрудничества, предложенная Европейским союзом для Центральной Азии. Принятие новой Стратегии ЕС для Центральной Азии показывает, что ЕС пытается усилить свое присутствие в Центральной Азии. Помимо активной артикуляции ценностей и норм, ЕС намеревается продвигать свои основные политические, экономические интересы и интересы в области безопасности в Центральной Азии, предлагая конкретные меры. ЕС связывает достижение этой конечной цели с демократическим и экономическим развитием Центральной Азии. Демократия, права человека и верховенство закона рассмотрены как ключевые компоненты в достижении долгосрочной стабильности и безопасности, что свидетельствует о преемственности нормативного характера внешней политики ЕС.

Ключевые слова: Центральная Азия, Европейский союз, стрессоустойчивость, нормативная сила, стратегия, демократия.

A.B. Kuzembayeva, B.M. Balaubayeva, M. Abduali

New European Union Strategy for Central Asia: from normative power to resilience

The new strategy emphasizes the promotion of stability, prosperity and regional cooperation. Resilience has become a key message in this strategy. It is defined as the ability of states and societies to reform, the ability to withstand internal and external crises. Resilience means switching from a top-down discourse of building liberal institutions to supporting bottom-up capacity building measures. Instead of ready-made solutions, it is

proposed to redirect local resources and expertise in the right direction, thereby laying a new basis for cooperation. This article presents a new cooperation model proposed by the European Union for Central Asia. The adoption of the new EU Strategy for Central Asia shows that the EU is trying to strengthen its presence in Central Asia. In addition to active articulation of value-based norms, the EU intends to advance its main political, economic and security interests in Central Asia by proposing concrete measures. The EU links the achievement of this ultimate goal with the democratic and economic development of Central Asia. Democracy, human rights and the rule of law are seen as key components in achieving long-term stability and security, which testifies to the continuity of the normative nature of EU foreign policy.

Keywords: Central Asia, European Union, stress resistance, normative force, strategy, democracy.

References

- 1 The EU and Central Asia: Strategy for New Partnership. Council of the European Union, Brussels, 31 May 2007. Retrieved from https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/st_10113_2007_init_en.pdf.
- 2 Chandler D. International statebuilding and the ideology of resilience // *Politics*. — 2013. — 33 (4). — P. 276–286.
- 3 Manners, I. The Normative Ethics of the European Union / I. Manners // *International Affairs*. — 2008. № 84 (1). — P. 45.
- 4 Manners, I. Normative Power Europe: A Response to Thomas Diez / I. Manners // *Millennium — Journal of International Studies*. — 2006. № 35. — P. 178.
- 5 Jonathan J. Varieties of Resilience: Studies in Governmentality. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. — P. 135.
- 6 Schmidt J. Intuitively neoliberal? Towards a critical understanding of resilience governance // *European journal of international relations*. — 2015. — 21 (2). — P. 416.
- 7 Joseph J. Governing through Failure and Denial: The New Resilience Agenda // *Millennium. Journal of International Studies*. 2016. Vol. 44. No. 3. P. 370–390.
- 8 A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. June, 2016. Retrieved from https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf.
- 9 Biscop S. The EU global strategy: realpolitik with European characteristics // *Security policy brief*. — 2016. — no. 75, June. Brussels: Egmont — The Royal Institute for International Relations. — P.1–2.
- 10 Snyder J., Vinjamuri L. Principled pragmatism and the logic of consequences // *International Theory*. 2012. Vol. 4. No. 3. P. 438.
- 11 Pavlova, E., & Romanova, T. (2017). Normativnaia sila: teoriia i sovremennaia praktika Rossii i ES [Normative Power: Theory and Contemporary Practice of Russia and the EU]. *Polis — Policy*, 1, 162–176 [in Russian].
- 12 Juncos A.E. Resilience as the new EU foreign policy paradigm: a pragmatist turn? // *European Security*. 2016. Vol. 26. No. 1. P. 13.
- 13 Joseph J. Resilience as embedded neoliberalism: a governmentality approach // *Resilience*. 2013. Vol.1.No. 1. P. 47.
- 14 Joint Communication to the European Parliament and the Council the EU and Central Asia: New Opportunities for a Stronger Partnership. Brussels, 15.5.2019 Join (2019) 9 final. Retrieved from https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/joint_communication_the_eu_and_central_asia_-_new_opportunities_for_a_stronger_partnership.pdf.
- 15 ES sobiraetsia usilit svoe prisutstvie v TsA, chtoby sodeistvovat borbe s vyzovami, kotorye stoiat pered regionom [The EU is going to strengthen its presence in Central Asia to help combat the challenges facing the region]. Retrieved from <https://kursiv.kz/news/politika/2019-12/es-sobiraetsya-usilit-svoe-prisutstvie-v-centralnoy-azii> [in Russian].
- 16 Sidorov, I. Strategii ES v Tsentralnoi Azii — 2019: tseli, zadachi i perspektivy [EU Strategy for Central Asia 2019: Goals, Objectives and Prospects]. Retrieved from <https://vpoanalytics.com/2017/07/26/strategiya-es-v-tsentralnoj-azii-2019-tseli-zadachi-i-perspektivy/> [in Russian].